

AZ ÖRÖKLÉT GONDOLATA.

Irta: *Janko Leskovar.*

I.

DRUŠKOVAC falujában élt Martics Gyuro tanító. Az emberek betegnek tartották; neki magának egyáltalában nem ez volt a benyomása, bár csakugyan nem úgy érezte magát, mint azelőtt. Mostanában a kék erek ugyancsak kidagadtak rajta, finom hálózatuk szarkalábakat rajzolt a szeme sarkába és beágazta halántékát és hatalmas homlokát is. A szája széle vértelenné vált és a fülcimpája elvékonyodott. De nem igen köhécselt és a szolgálatát a legnagyobb pontossággal töltötte be. Mi több, a tanfelügyelő is teljesen meg volt vele elégedve.

A gyermekekkel igazán jól bánt, bár nem egyszer valamiféle izgalom fogta el, amelynek sem az okát, sem a nevét nem tudta s amelyet egész előadás alatt nem tudott leküzdeni. Ha merte volna, legjobban szeretne volna ilyenkor hazaküldeni a gyermekeket, de hát ezt éppenséggel nem lehetett.

Ilyen körülmények közt sehogy se tudta megőrizni nyugalma; az osztályban türelmetlen volt, ingerlékeny, annyira, hogy egyik-másik gyereket számárnak vagy hülyének nevezte, vagy megráncigálta a fülüket meg a hajukat.

Ha a roham elmúlt, nagyon restelte a dolgot, fogadkozott magában, hogy nem esik vissza, de aztán megint csak ugyanarra a hibára ragadtatta magát.

Ez kétségkívül szertelen fáradtságának következménye volt. Egymaga tanított az iskolában, ahol a tanítás félnapját lefoglalta, azonkívül is kellett adnia néhány leckeórát, télen nem is futotta a napból. Mindamellett találhatott volna időt rá, hogy kissé kipihenje magát, de volt benne valami, ami nem engedte lélekezethez jutni, valami szüntelen arra ösztökélte, hogy megállás nélkül töprengjen, míg csak bele nem fájdult a feje. Ilyenkor idegességében összeráncolta a szemöldökét, az erek lüktettek a halántékában és kimerülten vetette magát ágyára. Daša, a szolgálója, hiába kérte, hogy keljen föl, vetközzék le, majd megveti az ágyát: jól hallotta, de várt sokáig, nagyon sokáig, meg se mozdult, nem szólt egy szót sem, aludni szeretett volna.

Szertelen vágyakozással várta az éjszakát, mert álmokat hozott neki és ő ezeknek az álmoknak egészen más értelmet tulajdonított, mint amire egykor a pedagógia tanára tanította a képzőben. Emberemlékezetet meghaladó idő óta, már kora gyermekesétől fogva, különös jelentőségük volt az álmainak, de ő tartotta magát ahhoz az elmé-

lethez, amelyet az iskolában tanult. A szakítás körülbelül négy éve történt, ekkor hátat fordított a herbarti tanoknak.

Egy este szokása szerint ágyán hevert és álmodott. Aludt-e csakugyan? Maga sem tudta volna megmondani; a benyomása az volt, hogy ébren van. Sötét éjszaka borult rá. Apja jelent meg előtte, amint hazafelé bandukolt lámpással a kezében, az őszi esőtől megdagadt patakon át jött, a deszkapallóra lépett, már csaknem az innenső partra ért, amikor megcsúszott a lába és beletoccsant a zavaros, sáros vízbe... Gyuróban a vér is megdermedt és felriadt álmából. Végigsimította a homlokát, amelyen hideg veríték gyöngyözött. Hála Istennek, csak álom volt.

Másnap éppen mikor a gyermekek az iskolából távoztak, egy paraszt tartott felé, aki úgy volt öltözve, ahogy az ő vidékükön jártak. Megborzongott. A paraszt közeledett; merőn nézett rá.

— Tudom, tudom, — mondta tompán, — hol húzták ki?

— Valamivel lejjebb a pallónál, az öreg fűzfában akadt meg.

Ettől a perctől fogva Gyuro egészen az éjszaka hatalmába adta magát, amely méhében titokzatos életet rejtegetett számára. Az álmai olyan elevenek, olyan élethűek voltak, hogy gyakran csak nehezen tudta elválasztani az álmot az élettől. Egy elég különös álma gyakran visszatért.

A halottakkal volt együtt.

Barátai voltak ezek: az egyik három éven át rendesen együtt étkezett vele napjában egyszer a népkonyhán és mint harmadéves növendék halt meg (nem tudták miben), a másiknak a tüdejét elpusztították a bacillusok, a harmadik, bizony még élhetett volna, de öngyilkos lett. Ezzel a hárommal (most nem voltak olyan rossz bőrben) gyakran találkozott álmában. Kezdetben tudta, hogy álmodik és azt mondta nekik: «Barátaim, ez csak lidércnyomás, merő képtelenség az egész, hiszen halottak vagytok». De azok az ellenkezőjét erősítették, hogy ez az élet az igazi élet. «Különben is mi jut eszedbe, — mondták neki, — hiszen itt vagyunk, nesze a kezünk.» És neki csakugyan úgy rémlett, hogy ez a legtisztább valóság; egyszer, mikor valamelyik ilyen jelenet után fölkelt, annyira zavart volt, hogy maga sem tudta, meddig tart az álom és hol kezdődik az élet. Úgy tetszett neki, mintha barátai halála csak álom lett volna és hogy haláluk hírért csak álmában olvasta a nevelésügyi közlönyben. Azért mégis megakart keresni a lapnak azt a számát, de nem találta. Különböző emlékeihez folyamodott segítségért, de ez csak növelte a zavart; erre leült és levelet írt Iván apjának Fiuméba, hogy mi van a fiával, él-e vagy halott? Már azon a ponton volt, hogy el is küldi a levelet, mikor újra fogni kezdett az agya és eszméi kitisztultak.

— Igen, halottak, hát persze, hogy halottak.

De hát azért nem mindig volt ez így, — akadtak világos napjai is. Újjá született, mély lélekzettel szívta a tiszta hegyi levegőt, az orr-

lyuka kitágult, a melle dagadt, érdeklődéssel szemlélte a természet ragyogását és mosolyt lehetett látni keskeny szájaszélén.

II.

Decemberben történt, szombat volt, késő délután. Két héttel azelőtt hó esett és megmaradt a hó, csipős hideg volt, az ég meglepően tiszta és a nap még a szemhatár fölött állott; sugarainak aranya csillogott a hó tündöklő fehérségén.

Martics Gyuro a szobájában ült és dudorászott. Három napja nem hagyta el már a jókedve. Csütörtökön vacsorára volt hivatalos egy úriemberhez a szomszédságban. A társaság földérette, azután már ő szórakoztatta a társaságot. Eleinte lehangolt volt. Azok mind jó húsban levő pirospozsgás emberek voltak, csak ő volt sárga, mint a viaszgyertya... Eddig eszébe se jutott ez, most először tolakodott fel ez a gondolat öntudatának felszínére. És a szeme folyton sovány combjára tapadt és két ösztövére kezére, amelyen külön kigörcsösödött minden ér, néha-néha félénken pillantgatott a szomszédaira: micsoda markos kezek, micsoda hatalmas combok!

Összeráncolta a szemöldökét.

De mikor hallotta, milyen érdeklődéssel vitatkoznak ezek az urak a különböző ételekről, amikor ilyen szavakat hallott, mint pikáns, zamatos, mennyei illat, a rossz kedve elpárolgott. Ez a «pikáns, zamatos, illatos», igen, ez volt az... és ő soha nem is törődött ezzel és Dašának, a mindenésének sejtelve sem volt erről.

A társaság és ez «a pikánsság, zamatos, jó illat» hamarosan felvidította és mosolyt csalt az arcára.

Szemben vele a szomszéd falu fiatal tanítónője ült. Sűrűn pillantottak egymásra és ő ilyenkor valami felserkentőt érzett. Vacsora után sokáig elbeszélgettek és a tanítónő azt mondta, hogy vasárnap az ő falujába megy misét hallgatni a barátnőjével, ami nagyon jól esett neki és talán ez volt az oka csütörtök óta tartó jókedvének.

El fog hát jönni! Úgy érezte, arra ösztökéli valami, hogy vasárnap ki kell vágni a rezet a templomban. Kottákat keresett elő és odaült ócska zongorájához. Még látta, milyen vékony a lábaszára és milyen ösztövére a keze, de az első akkordokra megfedekezett erről, önmagáról és a másnapról is, mikor pedig Volkmár dé dur fantáziáját kezdte játszani, már teljesen elmerült a zenébe. A hatalmas finale, bár nem most hallotta először, lelke mélyéig felkavarta. Kétszer, háromszor eljátszotta ugyanazta részt és tekintete messze elmeredt, nagyon messze.

Szeme előtt egészen elmosódott két hegyes térde, ösztövére keze, a szobája, kívül a dombsor, ő maga a végtelen űrben járt, ahol még hosszan csengtek az utolsó akkordok, amelyek mindjobban és jobban enyésztek, hogy végül teljesen a semmibe vessenek ott túl, túl, valahol...

Felocsudott.

Újra észrevette két ösztövére kezét, reszkető inait és az ablakon át megpillantotta a hunyó napot, amely már a Kuna Gora havas csúcsait érintette.

Felállt és tovább nézte.

Ó, ez csak érzékcsalódás. A napnak már nyolc és fél perce a szemhatár alá kellett buknia, ennyi idő kell, hogy a fénye ide érjen hozzánk. A Sarkcsillag fényének harminc évre van szüksége, hogy idáig jusson. Akkor hát a Sarkcsillagon csak harminc év múlva látják a mai napot. Ezek szerint ez a nap nem hal meg, nem tűnik el egészen semerre, harminc év múlva látni fogják a Sarkcsillagon, ötezerév múlva a Tejúton, aztán egyre messzebb és messzebb az egész világmindenségben, mindig távolabbra és távolabbra hull, soha véget nem érőn a mai föld fénylő képe.

Ó, Istenem, Istenem, semmi sem hal meg, semmi nem semmisül meg, minden örökké él. De mért fáj így a fejem . . . Lehet, hogy ha meghalok, a lelkem és a gondolatom csillagról csillagra száll. Milyen csoda! Megismer majd minden multat és minden kort, mindent, mindent, ami csak be van írva a világegyetembe, mert semmi sem tűnik el, minden pillanat fénylő képe bele van rögzítve a végtelenségbe . . .

— Lámpát hoztam, tanító úr — szólalt meg Daša.

— Jó, jó!

— És mit parancsol vacsorára?

— Semmit, semmit, ne bánts most.

III.

Martics Gyuro megint ott ül a forgószéken az ócska zongora előtt. Könyökét két térdére támasztja és fejét a tenyerébe hajtja. Szeme lehunyva, lélekzete rövid. Fölséges nap ez megint a végtelenben . . .

A földön arany napsugár pihen. Amott szemben a zöld bükk-erdőske olyan szép és a völgy, amelyben a patak csörgedez, olyan bájos. Most jött haza az iskolából, maga van a szobában, mindenki kinn dolgozik a földeken. A szobába ragyogva dül be a napfény a kis ablakon át. A sarokban kereszt függ a falon árnyba vonva. Martics Gyuro valami kimondhatatlan édességet érez a szívében. A napsugár, zöld erdőske, a gyönyörű völgy valami mondhatatlanul elbűvölő volt. Nem tudta mért, de valamiképpen az ártatlanság érzése volt ez.

Sokszor volt ehhez hasonló napja, míg az apja Zágrábba el nem vitte, hogy úr legyen belőle . . .

Zágrábban is sütött a nap, de nem volt varázsa, egészen más fénye van a hazai rögön.

A napok lassan teltek — teltek az évek is. Egy tavaszi napon ott üldögélt szűk szobácskájában, fenn egészen a tető alatt . . . utcában.

Az asztalra könyökölt s fejét kezére hajtotta, nem gondolt semmire, nem érzett semmit.

Halkan nyílt az ajtó és a háztulajdonos leánya jelent meg az ajtónyílásban. Reszketett, menni akart, de nem tudott. Határozatlanul, tétovázva belépett.

Ő fel se nézett, de hallott mindent, megérezte mindent. Hallotta könnyű lépteit, ruhája suhogását, érezte a leheletét. Remegve hajolt rá, letérdelt elé.

— Bocsásson meg nekem, itt vagyok, bocsánat, nem birtam tovább.

Erre ő sírva fakadt és hangos zokogással letérdelt a leány mellé, simogatni kezdte a kezét, az arcát, a homlokát, a haját, a leány az ő könnyeit törülgette, miközben a saját könnyei bőven peregtek az arcán. Akkor a zágrábi nap is sokáig csillogott, édesen és megbűvölön.

Egy reggel megint lehorgasztott fővel ült a szobájában. A leány megint bejött és megint letérdelt elé.

— Mért kerülsz engem, mért futsz előlem?

Hallgatott.

A leány felállt.

— Ne tedd ezt, ne tedd ezt — sikoltotta kétségbeesetten. — Mindent elvettél tőlem, mindent . . .

Nem talált szavakat, hogy vigasztalja.

— Ó, értem. Rútnak találsz, erkölcstelennek, romlottnak. Tudom, de majd meglátod. Majd meglátod . . .

Hirtelen eltávozott. Ő utána sietett, hogy visszahozza ; de a leány nem volt már ott.

Fogta a kalapját. Elment hazulról és csak este jött vissza, mint a tébolyodott.

A leány ott hevert előtte, holtan, vérrel borítva.

Istenem, én Istenem ! és ez a nap is ott van a végtelenségben és fönn majd rátalálok.

A dereka nyitva volt (a lövés zajára odafutottak és keresték a sebet), látni lehetett a meztelen keblét és a két keble horpadásában a fekete sebet egészen véresen. Nyitott szeme üveges tekintetet vetett rá.

A falusi templom harangja tizenkettőt kondult, nem is hallotta. Veríték öntötte el.

Igen, a végtelenbe nézni ! A bűnösök nem látnak akkor semmit, semmit ; csak a bűneiket, az áldozatukat nézik majd évszázadról évszázadra. Reszketni kezdett. Úgy, ahogy volt, felöltözve vetette magát az ágyra, félig eszméletlenül. És újra látta a tágrameredt, fekete szemet, a fakóra vált, vérrel borított holttestet. És hasztalan meresztgette a szemét, ez a kép el nem mozdult már előle. Mintha eltűnt volna a föld színéről, sehol senki és semmi. Csak ez a leány feküdt előtte holtan, véresen. Merőn nézett az üveges, holt szemekbe s így merült bele a végtelenségbe . . .

IV.

Másnap csakugyan eljött a fiatal tanítónő.

Sokat hallott már beszélni erről a tanítóról, aki egészen magánonosan él a szolgálójával, aki soha nem vidám, s aki nagyon keveset beszél, vagy éppen semmit. Azon a csütörtökön, amikor először látta, különös érzés fogta el.

Ma valami ellenállhatatlan erő huzta Druškovacra és az volt az érzése, hogy történni fog valami.

Mindjárt a templomba ment.

Megszólalt az orgona, de a tanítónőt nyomban az első akkordokra valami fájdalmas érzés fogta el, félelem szorongatta. Különös volt ez a zene, szokatlan és mikor énekbe kezdtek, egyszerre zavar támadt a templomban. Úgy érezte, hogy jéggé dermed és a szánalom könnye szökött a szemébe.

Advent volt és a tanító a húsvéti alleluját énekelte.

Mikor lehozták a kórusról, Martics Gyuro már félrebeszélt.

MAX JACOB:

KÖLTEMÉNY.

*Süvöltöz egy sikoly, a kínok hegyein dül
S az Úr felé megindul.*

Az én koromban nemzetek csatáznak,

Légcsavarokkal csörren ez a század,

Az éveim peregnek, itt a bomba bömböl és az ágyú rombol,

Jaj, így születtek éveim, feketé fájdalomból.

Sötét hatalmak törtek minden barlangomon át,

Az évek jól megőrizték a csizmák vad nyomát,

Jöttek bolond Veronikák, hogy megtöröljenek,

De bűnöm hamva gyolcsukat gyötörte meg.

Micsoda Bábel emel engem,

Micsoda rendetlen szerelmek,

Hogy lelkem a hegyen lebegjen

És ottan ama jelre leljek.

Azt mondom itt a bestiáknak,

Hogy húsomat harapják,

Ez itt a késő Atrida, egy költő, kinek jajszavát ne hallják,

Ha elveszi az Atyaisten atyai haragját.